

<https://helda.helsinki.fi>

Onko väliä miten muistisairaista puhutaan?

Könönen, Maija

2020

Könönen , M 2020 , ' Onko väliä miten muistisairaista puhutaan? ' , Suomen lääkärilehti ,
Vuosikerta. 75 , Nro 34 , Sivut 1588-1589 .

<http://hdl.handle.net/10138/319932>

unspecified
publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

MAIJA KÖNÖNEN

FT, venäläisen kirjallisuuden
dosentti
Helsingin yliopisto

Onko väliä miten muistisairaista puhutaan?

Muistisairauksia käsitellään tiedotusvälineissä useimmiten lääketieteen tai sosiaalipolitiikan näkökulmasta. Kenen ”kielellä” kokemusta ikääntymisestä ja muistisairaudesta välitetään?

KIRJALLISUUTTA

- 1 Beard RL. Dementia and the privilege of growing old. *Dementia* 2017;16:685–8. <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1471301217709661>
- 2 Herskovits E. Struggling over Subjectivity: Debates about the 'Self' and Alzheimer's Disease. *Medical Anthropology Quarterly*. New Series 1995, Vol.9/2, Cultural Contexts of Aging and Health:146–64. <http://www.jstor.org/stable/649114>
- 3 Zeilig H. Dementia as a cultural metaphor. *Gerontologist* 2014;54/2:258–67. <https://academic.oup.com/gerontologist/article/54/2/258/633898>
- 4 Zimmerman M. Alzheimer's disease metaphors as mirror and lens to the stigma of dementia. *Literature and Medicine* 2017;51:71–97. <https://muse.jhu.edu/article/659107>

Globalisoituneessa maailmassa on yleistynyt kaksi toisilleen vastakkaista tapaa puhua ikääntymisestä. Yhtäällä on ”rappeutumisnarratiivi” ja toisaalla ”onnistuneen tai hyvän ikääntymisen” narratiivi. Rappeutumista ja menetyksiä korostavan narratiivin vakavin muoto liitetään henkilöihin, joilla on dementoiva sairaus.

Muistisairautta käsitellään tiedotusvälineissä useimmiten lääketieteen tai sosiaalipolitiikan näkökulmasta käyttäen niille ominaista kieltä ja käsitteitä. Kulttuuriset merkitykset, joita itse puhetapa sisältää, jäävät usein huomiotta. Kenen ääni kuuluu keskustelussa?

Vanhuusikä medikalisoituu

Biomedikaalisessa narratiivissa korostuu näkemys muistisairaudesta etenevänä aivosairautena, johon ei toistaiseksi ole parannuskeinoa. Narratiivin sisältämän biomedikaalisen determinismin seurauksena muistisairauteen sairastunut voi tulla leimatuksi anomaliaksi tai inhimillisen luonteensa, minuutensa kadottaneeksi yksilöksi.

rantumattomasti sairaasta, mikä pahimmillaan riistää muistisairaalta inhimillisyyden.

Biomedikaalisen lähestymistavan lisäksi muistisairautta tarkastellaan tiedotusvälineissä useimmiten sosiaalipolitiikan näkökulmasta keskittyen eksponentiaalisesti kasvaviin kustannuksiin, joita muistisairaiden hoito yhteiskunnalle aiheuttaa.

Alzheimerin tautia, josta on yleisessä kielenkäytössä tullut muistisairauden synonyymi, käsitellään paljon myös populaarissa muodossa mm. dokumenttifilmeissä, lehtiartikkeleissa, kirjallisuudessa, teatterissa sekä sosiaalisen median keskusteluissa. Kuten Beard (1) on todennut, se ei ole enää vain patologinen tila, vaan sosiaalinen artefakti, joka on alkanut elää omaa elämäänsä. Siitä on tullut kulttuurinen konstruktio, jolla on oma historiansa ja jota me ihmiset tuotamme yhdessä sosiaalisten instituutioiden kanssa mm. tavoillamme puhua ilmiöstä ja sen vaikutuksista yksilölle ja yhteiskunnalle (2).

Muistisairauden metaforat

Populaarissa puheessa käytetään mielellään metaforista kieltä. Metaforat ovat keino käsitellä vaikeita tai abstrakteja ilmiöitä, kuten juuri sairautta tai kuolemaa. Etiologialtaan epäselvä parantumaton sairaus saa helposti patologisen tilan ylittäviä merkityksiä. Siitä tulee uhka ja vertauskuva kaikelle pahana ja tuhoisana pidetyille. Vaikka muistisairauden neurobiologinen perusta tunnetaan laajalti, pelätty sairaus esit-
tätty silti usein mysteerinä, mistä siitä käytetyt metaforat todistavat.

Ne heijastavat ihmiskunnan kauhistuttavimpia pelkoja. Kasvava muistisairauden uhka rinnastetaan epidemiaan ja vitsaukseen tai kriisiin ja käsiin räjähtävään aikapommiin. Luonnonmullistuksiin viittaavat vertauskuvat, kuten

*Etiologialtaan epäselvä parantumaton
sairaus saa helposti patologisen tilan
ylittäviä merkityksiä.*

Lääketieteellisessä ja populaarissa keskustelussa muistisairaus yhdistetään usein vanhuuteen. Vanhuusiän lisääntyvä medikalisointi on johtanut tilanteeseen jossa fyysistä ja kognitiivista heikkenemistä, jota ennen on kenties pidetty osana ”luonnollista” ikääntymistä, on tullut sairautta. Näkemys ikääntyneestä ”luonnollisesti” seniilinä on muuttunut näkemykseksi pa-

SIDONNAISUUDET

Maija Könönen: Apuraha
(Koneen säätiö).

"hiljainen tsunami" tai "nouseva hyökyaalto" ovat tavallisia.

Luonnonkatastrofien lisäksi muistisairaus herättää mieliin myös myyttistä kuvastoa (3,4). Se nähdään metafyysisenä hirviönä, "vuosisadan demonina", jota vastaan pitää taistella. Näiden hirviöiden juuret löytyvät syvästä kulttuurisesta pelosta salakavalaa tunkeutujia kohtaan, jotka varastavat meidät itseltämme.

Alzheimerin tautiin on liitetty myös kauhufilmien kuvastoa, sairastuneita on kutsuttu milloin "eläviksi kuolleiksi" ja "zombeiksi", milloin "alemmiksi kädellisiksi" tai "vihanneksiksi". Tällaiset metaforat viittaavat persoonallisuuden häviämiseen taudin myöhäisessä vaiheessa. Tilaa itseänsä on kuvattu kuolemaan kytkeytyvillä vertauskuvilla, esimerkiksi ilmaisuilla "kuolema ennen kuolemaa", "sosiaalinen kuolema" tai "loppumattomat hautajaiset".

Kuten vertauskuvatkin todistavat, muistisairaus on itsepintaisesti liitetty kuolemaan ja kär-

simykseen. Voidaan siis syystä kysyä, ovatko voittopuolisesti negatiiviset mielikuvat muuttaneet itse muistisairauden vertauskuvaksi? Onko siitä tullut mielissämme metafora traagiselle vanhuudelle, joka on kuolemaakin kauheampi kohtalo? Tällainen vertauskuva sisältää implisiittisen viestin, että muistisairaat ovat lauma äänettämiä uhreja, joiden kohtalo on heidän diagnoosinsa ennalta määräämä.

Muistisairaus ei siis ole vain patologinen tila, vaan avoin erilaisille ajasta ja paikasta riippuvaisille lääketieteen rajat ylittävälle kulttuurisille tulkinnoille, jotka parhaimmillaan auttavat ymmärtämään ilmiön moninaisia merkityksiä ja vaikutusta mielikuvaamme muistisairaudesta ja vanhuudesta. ●

*Kirjoittaja johtaa tutkimushanketta, joka käsittelee vanhuutta ja dementiaa.
<https://demoldcult.wordpress.com/>*

Näkökulma-palstalla julkaistavien kirjoitusten enimmäispituus on 5 000 merkkiä. Toimitus lyhentää kirjoituksia tarvittaessa. Palstalle tarkoitetut kirjoitukset lähetetään osoitteeseen laakarilehti@laakarilehti.fi